

ΠΩΣ ΔΙΑΒΑΖΟΜΕ

Ιναι γνωστόν πὼς ὅλοι οἱ ἄνθρωποι δὲ διαβάζουν μὲ τὴν ἴδια μέθοδο. Ὁ γάλλος λογοτέχνης καὶ βιβλιοθηκᾶριος Ἀλβέρτος Σιμ—πὸν πέθανε τώρα τελευταῖα—σ' ἓνα ἄρθρο του γιὰ τὴν τέχνη, πὸν χρειάζεται γιὰ τὸ διάβασμα, μᾶς λέγει ὅτι ὅλα τὰ τυπωμένα βιβλία καὶ τὰ χειρόγραφα δὲ διαβάζονται μὲ τὸν ἴδιο τρόπο.

Ἡ ἀνάγνωση καὶ ἡ μελέτη λοιπὸν χρειάζονται κάποια ἰδιαίτερη μέθοδο καὶ διαφέρουν πάντα, ἀνάλογα μὲ τὸ βιβλίον πὸν διαβάζει κανεὶς. Γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ πολλοὶ ἔγραψαν. Ὁ Βολταῖρος κάπου ἰσχυρίζεται πὼς πολλοὶ γιὰ νὰ διαβάσουν *μεταχειρίζονται μόνο τὰ μάτια τους* καὶ παρακάτω προσθέτει: *Ὅλοι διαβάζουν, ἀλλὰ σπάνια τὸ διάβασμα φέρνει καρπούς.* Ὁ δὲ Γκαίτε στὶς «Συνομιλίες του μὲ τὸν Ἐκκερμαν» λέγει πὼς οἱ περισσότεροὶ ἄνθρωποι δὲν ξέρουν ὅτι χρειάζεται καιρὸς καὶ πόθος γιὰ νὰ μάθῃ κανεὶς νὰ διαβάξῃ· κ' ἐγὼ—λέγει—ἐργάσθηκα γι' αὐτὸ ὀγδόντα χρόνια καὶ δὲν μπορῶ νὰ πῶ ἀκόμα πὼς τὸ κατωρθῶσα. Ὁ Σαιντ-μπῆβ πάλι—πὸν μὲ πολὺ δίκαιο ἔδωκε στὸν Γκαίτε τὸν τίτλον τοῦ βασιλιᾶ ἢ τοῦ πρίγκηπα τῆς κριτικῆς, — βεβαιώνει πὼς λίγοι ἄνθρωποι ξεύρουν νὰ βιαβάσουν καὶ ὅτι ὁ κριτικὸς γι' αὐτὸν εἶναι ἓνας ἄνθρωπος πὸν ξέρει νὰ διαβάξῃ καὶ πὸν μαθαίνει καὶ τοὺς ἄλλους νὰ διαβάζουν». Ἔτσι λοιπὸν ὑπάρχουν πολλοὶ τρόποι γιὰ τὸ διάβασμα: Διαβάζομε ἀργά, προσεκτικά, σὰν μὲ κάποια θρησκευτικὴ εὐλάβεια, ἢ τρώγοντας καὶ καταβροχθίζοντας κάθε τί πὸν ἔχομε ἔμπρὸς στὰ μάτια μας· αὐτὸ τὸ κάνομε ὅταν διαβάζομε ἀγαπημένους μας συγγραφεῖς.

Ἐχομε ἔπειτα τὸ συνηθισμένον διάβασμα. Τὸ διάβασμα

ἐνὸς τόμου πὸν πρωτογνώριζομε καὶ πὸν μᾶς διασκεδάζει ἢ μᾶς διδάσκει.

Ἐπίσης τὸ πολὺ γλήγορο, τὸ λαίμαργο διάβασμα, ὅταν ἡ δ' ἡγήγη μᾶς παθαίνει καὶ μᾶς τραβᾷ, ἢ ἀντίθετα τὸ βιαστικό σὺν τῷ μᾶς κυνηγοῦν, ὅταν π.χ. πρόκειται γιὰ κανένα ἄρθρο ἐφημερίδος, πὸν λίγο μᾶς ἐνδιαφέρει, ἢ γιὰ κάτι τι ἐτήμερο καὶ ἀνάξιο λόγου.

Εἶναι βιβλία, πὸν πρέπει νὰ διαβασθοῦν κομμάτια κομμάτια, σὲ μικρὰς δόξας, ὅπως εἶναι οἱ συλλογὲς τῶν γνωμικῶν. Τὸ νὰ πύρης μονορούφι μιὰ συλλογὴ σκέψεων ἐνὸς φιλοσόφου λέγει ὁ Ἰούλιος Λαβαλλοᾶ—εἶναι πιὸ κουραστικό καὶ δυσκολοχώνευτο παρὰ ὠφέλιμο: δὲν καταπίνουν τὴν μιὰ ἐπάνω στὴν ἄλλη ἓνα κομτι παστίλλιες· τίς γλείφουν ἢ τίς ἀρῆνον νὰ λιώσουν μία μία στὸ στόμα.

Ὁ μόνος τρόπος νὰ διαβίση κανεὶς ἓνα βιβλίον μὲ σκέψη—μᾶς εἰδικοποιεῖ ἄλλος βιβλιόφιλος—χωρὶς νὰ πλήξη, εἶναι νὰ τ' ἀνοίξη σὴν τύχη, καὶ ἀφοῦ βρῆ ἕκκειον, πὸν τὸν ἐνδιαφέρει, νὰ τὸ κλείση, ἀφοῦ διαβίση μιὰ ἢ δυὸ σελίδες, καὶ νὰ σκεπθῆ. Ἄν τὸ διαβίση ὅλο ἀμέσως, εἶναι τὸ ἴδιον σὺν τῷ ξεπύλλισε γλήγορα ἓνα λεύκωμα μὲ εἰκόνες, ἀπὸ τὰς ὁποῖες δὲν ἐπρόφθασε νὰ ἴδῃ καμμία.

Τὸ φωνακτὸ διάβασμα—πὸν ἓνας ρωμαῖος ἱατρός ἐθεωροῦσε σὺν μιᾷ ἀτὸ τίς πιὸ ὠφέλιμος σὴν ὑγεία ἀσκήσεις—βοηθεῖ πολὺ στὸ νὰ ἐντυπώνωνται οἱ σκέψεις καὶ οἱ λέξεις στὴ μνήμη. Αὐτὸ τὸ ξέρουν πολὺ καλὰ οἱ ἠθοποιοὶ καὶ ὅσοι θέλουν νὰ μάθουν κάτι ἀπ' ἔξω. Ὁ Ἐρνέστος Λεγκονβὲ λέγει, ὅτι τὸ φωνακτὸ διάβασμα, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη μελέτη, ξεσκεπάζει τὴν ἀδυναμία τοῦ ὕφους, τὴν ἀκυρολεξία, τὴ πολυλογία καὶ τὰ ψεύτικα αἰσθήματα τοῦ συγγραφέως.

Πολλοὶ ἄνθρωποι δὲν καταλαβαίνουν τίποτε παρὰ μόνον ὅταν διαβάζουν φωνακτὰ· πολὺ ὁμοίωρα μᾶς τὸ παρουσιάζει αὐτὸ ὁ Λαμπις στὴ «Φώκια» του, πὸν κάποιον πρόσωπο τῆς φάρσας λέγει: «Ἄν διαβάζω φωνακτὰ, δὲν τὸ κάνω γιὰ σᾶς, ἀλλὰ γιὰ μένα. Ὅσες φορὲς δὲν διαβάζω ἔτσι, δὲν καταλαβαίνω τίποτε.»

Τὸ φωνακτὸ διάβασμα δὲν εἶναι μονάχα ἓνα δυνατὸ βοήθημα τῆς μνήμης, ἀλλὰ εἶναι ἐπίσης ἓνα πολὺ ζωηρὸ ἐρεθιστικὸ γιὰ τὴ σκέψη. Ὁ ἄγγλος ποιητῆς Πόπ δὲν ἐσύνθετε ποτὲ χωρὶς ν' ἀπαγγέλλῃ δυνατά, τὸ ἴδιο καὶ ὁ Στένταλ κι' ἄλλοι.

Τὸ νὰ βάνωμε νὰ μᾶς διαβάσουν ἄλλοι εἶναι μία μέθοδος, ποὺ μᾶλλον πρέπει νὰ ἀφήνωμε στοὺς ἀρρώστους καὶ τυφλοὺς. Πολλοὶ περίφημοι φιλόβιβλοι καὶ ἄνθρωποι τῶν γραμμῶν καταδικάζων τὸν τρόπον αὐτὸ τοῦ διαβάσματος διὰ μέσου ἄλλου. Ποτὲ δὲν μπορεῖ ὁ ἄλλος, ποὺ σᾶς διαβάζει, νὰ σᾶς δώσῃ ἐκεῖνο, ποὺ ἠθέλατε αἰσθανθῆ, ἂν ὁ ἴδιος τὸ ἐδιαβάζατε ἀπευθείας. Ἡ ἀπαγγελία, ὁ τόνος τῆς φωνῆς, οἱ διακοπὲς πολλὰς φορὲς ἐκεῖ, ποὺ δὲν πρέπει, ὁ χρωματισμὸς, κόβουν τὴν προσοχή, πνίγουν τὸ αἶσθημα τοῦ διαβάσματος καὶ ἡ εὐχαρίστηση, ποὺ ἐπερίμενε κανεὶς ἀπ' αὐτὸ, κατατῆ μαρτύριο. Ὁ Σαιντμπέβ, ὁ μέγας κριτικός, εἶχε ἀντίθετη γνώμη. Γιὰ τὰ διαβάσματά του εἶχε τοὺς γραμματικούς του, ποὺ τοῦ διάβαζαν, στὰ τελευταῖα χρόνια του μάλιστα, ποὺ τὰ μάτια του εἶχαν ἀδυνατίσῃ, καὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἦταν πολὺ εὐχαριστημένος.

*
* *

Ὅταν ἓνα βιβλίον δὲν σᾶς ἀρέσῃ, τὸ διατρέχετε ξεφυλλίζοντάς το γλήγορα· ἀλλ' ἂν τύχῃ καμμιά φορὰ καὶ ἀπαντήσετε κανένα μέρος, ποὺ σᾶς τραβᾷ, τότε σταματᾷτε καὶ ἀρχίζετε νὰ γυρίζετε πίσω.

Ἐπάρχουν ὅμως καὶ ἀναγνώσται, καὶ ἀρκετοὶ μάλιστα ποὺ ἔχουν κανόνα νὰ μὴν πηδοῦν τίποτε στὰ διαβάσματά τους. Στους ὑπερευλαβητικούς αὐτοὺς ἀναγνώστας ὁ Ντωντέ, ποὺ εἶχε τὴν συνήθειαν νὰ διαβάζῃ τὰ μυθιστορήματα ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ τέλος, ἀπευθύνει αὐτὲς τὶς παρατηρήσεις: «Στὶς φιλολογικὰς μελέτες, δὲν ὠφελεῖται κανεὶς παρὰ ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ τὸν διασκεδάζει. Γι' αὐτὸ πρέπει σ' αὐτὲς ν' ἀκολουθῇ τὸ γοῦστο του; Βλέπω πρόσωπα ποὺ ἐπιμένουν, μὲ συνείδηση, νὰ διαβάζουν κάθε τί, ποὺ δὲν τοὺς εὐχαριστεῖ. Ἀμφιβάλλω ἂν τοὺς μένῃ καμμιά ἰδέα ἢ κανένα συναί-

σθημα ἀπὸ αὐτῆ τὴν ἀχάριστη ἐργασία. "Αμα ἓνα βιβλίον, ἀφοῦ διαβάσης καμμιά εἰκοσαριὰ σελίδες, ἐννοήσης πὼς δὲ σὲ τραβᾷ, πρέπει νὰ τὸ ἀφήσης..."

"Ὅσο προχωρεῖ ἡ ἡλικία, οἱ ἀναγνώσται φοβοῦνται περισσότερο τὰ πολύτομα ἔργα. Καὶ αὐτὸ εἶναι πολὺ φυσικό. Εἶναι σὰν νὰ ἐπιβιβάζεσαι γιὰ μακρινὸ ταξίδι, ἀντὶ νὰ κάμῃς μιὰν ἐκδρομὴν μιᾶς μέρας.

Τὸ ἴδιο καὶ τὰ ἐκτεταμένα μυθιστορήματα — ἐκτὸς ἀπὸ τῆς ἐπιφυλλίδος τῶν ἡμερησίων, πού τις καταπίνει κανεὶς κομμάτι κομμάτι — διώχνουν τοὺς ἀναγνώστας. Ὁ ἴδιος Ντωνιὲ γράφει: «Δὲν ἐδιάβασα ποτὲ τὸν «Πόλεμον καὶ τὴν Εἰρήνην», τοῦ Τολστοί: τρεῖς πυκνοτυπωμένοι τόμοι, εἶναι πάρα πολὺ! Καὶ ὁ «Μόντε Χρῖστος» ἕξ τόμοι! Ἐξέρω καλὰ πὼς εἶναι ὠραῖο μυθιστόρημα, πολὺ συγκινητικὸ καὶ ἐνδιαφέρον· μοῦ τὸ λένε παντοῦ, ἀλλὰ εἶναι μακρὺ, καὶ δὲν ἔχω καιρό!»

Ὁ διευθυντὴς μιᾶς δανειστικῆς βιβλιοθήκης τῆς Νέας Ὑόρκης σημειώνει αὐτά: «Ὅταν ἓνα ὁποιοδήποτε ἔργον εἶναι πολύτομο, ὁ δεῦτερος τόμος διαβάζεται λιγώτερο ἀπὸ τὸν πρῶτο, ὁ τρίτος λιγώτερο ἀπὸ τὸν δεῦτερο, καὶ οὕτω καθέτης.» Καὶ γιὰ παράδειγμα, ἀναφέρει τοὺς ἕξ τόμους ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴν μετάφραση τοῦ «Υποκόμητος τῆς Βραζελόνης», ὁ 1^{ος} τόμος εἶχε 31 ἀναγνώσεις· ὁ 2^{ος} 30· ὁ 3^{ος} 24, ὁ 4^{ος} 22, ὁ 5^{ος} 21, ὁ 6^{ος} 16. Οἱ τρεῖς τόμοι τῆς «Γαλλικῆς Ἐπανάστασεως» τοῦ Καρλάυλ: ὁ 1^{ος} 18, ὁ 2^{ος} 10, ὁ 3^{ος} 8 κτλ.

"Ὅλοι οἱ ἐκδόται συμφωνοῦν ὅτι στὸ βιβλιεμπόριον δὲν συμφέρουν τὰ ἔργα πού ἀποτελοῦνται ἀπὸ πολλοὺς τόμους. Τὰ μονότομα πωλοῦνται στὸ μισὸ χρονικὸ διάστημα ἀπὸ τὰ δίτομα καὶ στὸ τρίτον ἀπὸ τὰ τρίτομα κτλ.

* * *

Γιὰ κείνους πού ζοῦν μέσα στὰ βιβλία, στὰ ἔντυπα καὶ στὰ χειρόγραφα καὶ ἀσχολοῦνται σὲ συχνὲς ἔρευνες «ἡ τέχνη τοῦ ξεφυλλίσματος» εἶναι ἀπαραίτητη.

Πὼς νὰ πληροφορηθοῦν γλήγορα καὶ σύντομα γιὰ τὸ περιεχόμενον καὶ τὴν ἀξία ἐνὸς ἔργου; Μιὰ ματιὰ λοιπὸν

στὸν πίνακα τῶν περιεχομένων καὶ στὸ προοίμιον, καὶ ἀμέσως ἔμαθαν ἐκεῖνο ποῦ ἤθελαν.

Ἔτσι ἔκανε ἓνας σοφὸς φλωρεντινὸς βιβλιοθηκᾶριος: Ὅταν ἔπερτε στὰ χέρια του ἓνα νέο βιβλίο, γράφει ἓνας βιογράφος του, ἐξέταξε πρῶτα τὸν τίτλο καὶ τὴν τελευταία σελίδα· ἔπειτα ἐπερνοῦσε βιαστικὰ τὰ προοίμια, τὶς ἀφιερώσεις, τοὺς πίνακας τῶν περιεχομένων καὶ κάθε μία ἀπὸ τὶς κυριώτερες ὑποδιαίρέσεις, καὶ τότε εἶχεν ἰδῆ ἀρκετὰ γιὰ νὰ μπορῆ νὰ ἀποφανθῆ, ὅχι μόνον γιὰ τὸ περιεχόμενο τοῦ βιβλίου, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ γιὰ τὲς πηγὲς ποῦ ἐμεταχειρίσθη ὁ συγγραφεύς». Σχετικὰ μὲ τὰ προοίμια καὶ τοὺς πίνακας τῶν περιεχομένων καὶ τὴν ἀξία τους, δανειζόμεστε μερικὲς σκέψεις ἀπὸ τὸν Θεόφιλον Γκωτιέ, ὅπου κάτου ἀπὸ τὴ φαντασία καὶ τὸ ἀστεῖο ὑπάρχει τὸ σοβαρὸ καὶ τὸ πραγματικόν: «Δὲν ξεύρω ἂν ἔχετε τὴν ἀκαταδεξία νὰ μὴ διαβάσετε τὰ προοίμια, ἀλλὰ θέλω νὰ πιστεύω τὸ ἐναντίον, πρὸς τιμὴ τῆς νοημοσύνης καὶ τῆς εὐθυκρυσίας σας... Ἐγὼ, γιὰ τὸν ἑαυτό μου, — καὶ σᾶς προτείνω νὰ δεχθῆτε τὸ σύστημά μου, — διαβάσω μονάχα τὰ προοίμια καὶ τοὺς πίνακας τῶν περιεχομένων, τὰ λεξιλόγια καὶ τοὺς καταλόγους. Εἶναι πολύτιμη οἰκονομία χρόνου καὶ κόπου· ὅλα βρίσκονται ἐκεῖ, οἱ λέξεις, οἱ ἰδέες, τὸ προοίμιον εἶναι ὁ σπόρος· ὁ πίνακας τῶν περιεχομένων ὁ καρπός· τὰ ἐν τῷ μεταξύ φύλλα τὰ πηδῶ, γιατί δὲν μου χρησιμεύουν. Τί θὰ ἰδῶ ἐκεῖ; φράσεις καὶ ὕφος. Τί μ' ἐνδιαφέρει!» κτλ.

Ἐπάρχουν ἀναγνώσται — ποῦ ὅπως λέγει ὁ Σαιντμπέβ διαβάζουν μόνον «γιὰ νὰ βροῦν καὶ νὰ μαζέψουν ὠραῖα γνωμικὰ καὶ ὠραῖες ἐκφράσεις», τὶς ὁποῖες ὕστερα μεταχειρίζονται στὴ δική τους ἐργασία. Εἶναι καθὼς οἱ μέλισσες ποῦ πετοῦν ἀπὸ ἄνθος σὲ ἄνθος καὶ ρουφοῦν ὅτι καλύτερον βροῦν γιὰ νὰ κάμουν ὕστερα ἀπ' αὐτὰ τὸ μέλι τους. Αὐτὸς ὁ Βολταῖρος ἔγραφε εἰς τὴν Καν Στάελ: «Περνῶ τὴ ζωὴ μου γυρεύοντας πολύτιμες πέτρες μέσα στὴν κοπριά· καὶ ὅταν τὶς βρίσκω τὶς βάνω κατὰ μέρος, καὶ μ' αὐτὲς κάνω τὴ δουλειά μου· γι' αὐτὸ πολλὰς φορὰς καὶ τὰ κακὰ βιβλία εἶναι πολὺ ὠφέλιμα».

*
* *

Ἀπὸ τὴν ἀνάγκη νὰ ψάχνωμε σὲ βιβλία ἢ σ' ἐπίσημα ἔντυπα γιὰ νὰ ἐπιτύχωμε καμμιά ἔρευνά μας, ἢ νὰ ἀνακαλύψωμε ἓνα κύριο ὄνομα, π.χ. ἢ μιὰ χρονολογία, μιὰ φράση, μιὰ σκέψη, μιὰ παραπομπή, τὸ μάτι ἀσκεῖται καὶ τελειοποιεῖται σ' αὐτὸ τὸ μηχανισμό καὶ ἀποκτᾷ συχνὰ μιὰ καταπληκτικὴ ἱκανότητα.

Ὁ Λύγουστίνος Τιερρού, ὁ περίφημος ἱστορικὸς καὶ μεγάλος ἐρευνητής, τὸ ἐπιβεβαίωσε στὸν ἑαυτό του, πρὶν χάσῃ τὸ φῶς του, πρᾶγμα ποῦ δὲν τὸν ἀπέλπισε οὔτε τοῦ ἔκοψε τὸ ζῆλο τῆς σπουδῆς: «Ἐχοντας ἀνάγκη νὰ καταβροχθίσω μακρὲς σελίδες σὲ σχῆμα φύλλου γιὰ νὰ πάρω ἀπὸ κεῖ μιὰ φράση καὶ πολλὰς φορὰς μιὰ λέξη μέσα σὲ χίλιες, τὰ μάτια ἀπόκτησαν μιὰν εὐκολία, ποῦ τὴ θαυμάζω καὶ ποῦ μοῦ εἶναι δύσκολο νὰ ἐξηγήσω τὴν εὐκολία δηλαδὴ **νὰ διαβάσω** σὰν ἀπὸ ἔνστικτο καὶ νὰ συναντῶ σχεδὸν ἀμέσως τὸ μέρος ποῦ μοῦ ἔχρειαζόταν. Θαρρεῖς πὼς δλόκληρη ἡ ζωικὴ δύναμη ἐσυγκεντρωνόταν εἰς ἓνα μόνο σημεῖο».

Ὁ Μπαλζάκ μᾶς περιγράφει ἀρκετά, στὸ αὐτοβιογραφικὸ του μυθιστόρημα *Λουδοβίκος Δαμπέρ*, τὸν λαίμαργον τρόπο του μὲ τὸν ὁποῖον ἐδιάβαζε: «... Τὸ διάβασμα εἶχε καταντήσῃ στὸ Λουδοβίκο (στὸν ἴδιον τὸν Μπαλζάκ δηλαδὴ) ἓνα εἶδος πείνας, ποῦ τίποτε δὲν μπορούσε νὰ τὴ χορτάσῃ... Ἡ ἀπορρόφηση τῶν ἰδεῶν, ὅταν ἐδιάβαζε, ἦταν σ' αὐτὸν ἓνα περίεργον φαινόμενο· τὸ μάτι του μ' ἓνα κύτταγμα ἀγκάλιαζε ἑπτὰ ὀκτῶ στίχους καὶ ὁ νοῦς του ἔμπαινε στὴν ἔννοια μὲ τὴν ἴδια γρηγοράδα τοῦ βλέμματός του· συχνὰ μάλιστα μιὰ λέξη ἀπὸ τὴ φράση τοῦ ἀρκοῦσε γιὰ νὰ τοῦ δώσῃ τὴν οὐσία.» Ἡ ἀδελφὴ του λέγει γιὰ τὸν Μπαλζάκ ὅτι ἐδιάβαζε ὅπως οἱ ἄλλοι ξεφυλλίζουν, καὶ ὅμως ἔπαιρνεν ὅλες τὶς ἰδέες τοῦ βιβλίου.

Τὰ ἴδια σχεδὸν ἀναφέρει ὁ Ἑρνέστος Λεγκουβὲ γιὰ τὸν Λαμαρτῖνο. Ὁ γλυκὺς ποιητής καὶ ρομαντικὸς μυθιστοριογράφος ἐδιάβαζε χωρὶς μέθοδο, μὲ ἀκαταστασία. Βιβλιοθήκη δὲν εἶχε, ἀλλὰ διάφορα βιβλία πεταγμένα καὶ ἀνακα-

τωμένα στο δωμάτιό του· και όταν είχε ανάγκη κανενός έστελνε και τὸ έπαιρνε ἀπὸ τὸ γειτονικὸ βιβλιοπωλεῖο και τὸ ἐδιάβαζε, ὅπως οἱ δικηγόροι διαβάζουν ἕνα φάκελο, μὲ τὴ θαναμαστὴ ἐκεῖνη ἔμφυτη γνώση, ποὺ τοὺς κάνει νὰ βρίσκουν στὴ στιγμή τὰ μέρη, ποὺ τοὺς χρειάζονται,» σὰν τὰ χωρία αὐτὰ νὰ ἦσαν γραμμένα μὲ κόκκινο μελάνι.

Στὴν τάξη αὐτὴ τῶν ἀνθρώπων, ποὺ διαβάζουν μὲ τόση εὐκολία και γληγοράδα, συγκαταλέγονται πολλοὶ πολιτικοί, καθηγηταὶ Πανεπιστημίων, δημοσιολόγοι, διοικητικοὶ ὑπάλληλοι και δημοσιογράφοι ἀκόμη, ποὺ ἀπόκτησαν αὐτὴ τὴ δεξιότητα και ὀξυδέρκεια.

Ἀπὸ τοὺς σύγχρονους δικούς μας πολιτικούς μοροῦμε νὰ ἀναφέρουμε τὸν Τρικούπη και τὸν Βενιζέλο. Γιὰ τὸν πρῶτο λέγεται πὼς ὅταν ἤθελε νὰ διαβάσει κανένα βιβλίο πολυσέλιδο, ἐδιάβαζε τὴν ἀρχή, ἔπειτα ἐπηδοῦσε στὴ μέση και ὕστερα ἔρριχνε τίς ματιές του στο τέλος και ἔτσι οικονομώντας τὸν πολύτιμο χρόνο του ἐμόρφωνε τὴν ἰδέα του γι' αὐτό. Ὁ δὲ Βενιζέλος ἐδιάβαζε γλήγορα, λαίμαργα, ὅπου εὐρίσκετο και σὲ κάθε στιγμή, στο δωμάτιό του, στο αὐτοκίνητό του, στὴ Βουλὴ ἀκόμη, και μὲ τὴ δαιμόνια ἀντίληψή του σὲ λίγες ὥρες ἐγινότου ἀτοχος τοῦ περιεχομένου. Ἀπὸ τοὺς ἀποθανόντας δὲ καθηγητὰς τοῦ Πανεπιστημίου μας μοροῦμε νὰ ἀναφέρουμε ὡς παραδείγματα δεξιότητος και γληγοράδας στο διάβασμα τὸν Λάμπρο, τὸν Πολίτη, και τὸν Σβορώνο.

*
* *

Κατὰ γενικὸ κανόνα οἱ νέοι διαβάζουν γληγορώτερα ἀπὸ τοὺς γέρους. Ἡ γληγοράδα ὁμως στο διάβασμα ἐξαρτᾶται ἐπίσης πολὺ και ἀπὸ τὰ μάτια και ἀπὸ τὸ εἶδος τοῦ βιβλίου. Μιὰ σελίδα μεταφυσικῆς θὰ χρειασθῆ ἀναγκαστικὰ περισσότερο καιρὸ ἀπὸ μιὰ σελίδα διαλόγου κωμωδίας ἢ μυθιστορήματος· ἕνα βιβλίο γραμμένο σὲ ἰδίωμα, ποὺ δὲ μᾶς εἶνε γνώριμο, θέλει περισσότερο καιρὸ ἀπὸ ἕνα βιβλίο γραμμένο στὴ μητρική μας γλῶσσα.

Ὁ δόκτωρ Ζαβᾶλ, πολὺ ἀρμόδιος σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα,

στή «Φυσιολογία τῆς ἀναγνώσεως καὶ τῆς γραφῆς», δια-
τυπώνει τὴ γνώμη, ὅτι μποροῦν νὰ διαβασθοῦν 100 στίχοι
στό λεπτό, δηλαδή 6000 στίχοι τὴν ὥρα. Καὶ προχωρῶντας
λέγει, ὅτι μποροῦν νὰ διαβασθοῦν ἄνετα, χωρὶς νὰ παραλει-
φθῆ τίποτε, καὶ 500 λέξεις στό λεπτό. Φυσικὰ θὰ ἐννοῆ
ἐκείνους, ποὺ διαβάζουν μέσα τους. Ὁ σοφὸς φυσιολόγος
ποὺ ἀπέθανε τὸ 1907— ἀναφέρει ὡς παράδειγμα γλήγορου
διαβάσματος τὰ ἑξῆς: Ὅταν ἐτυφλώθη σὲ ἡλικία 62 ἐτῶν
παρεκάλεσε ἓνα ἀπὸ τοὺς φίλους του ποὺ ἦταν πολὺ γλήγο-
ρος στὴν ἀνάγνωση νὰ τοῦ διαβάσῃ, χωρὶς καμμία παρά-
λειψη, τὸ μυθιστόρημα τοῦ Πῶλ Μπουρζέ, «Cruelle
Enigme». Νὰ τὸ διαβάσῃ ἔκαμε μιὰ ὥρα, καὶ ὑπολογίζον-
τας ὁ Ζαβὰλ εὗρηκεν, ὅτι ὁ φίλος του ἐδιάβαζε 550 λέξεις
στό λεπτό.

Τὴν φιλαλήθεια τοῦ δόκτορος δὲν μπορῶ βέβαια νὰ
ἀμφισβητήσω. Ἐνα ὅμως μπορῶ νὰ ρωτήσω: Ὁ σοφὸς
φυσιολόγος ποὺ ἄκουε αὐτὸ τὸ στόμα express μιὰ ὥρα,
πόσες λέξεις ἑκατάλαβε; Αὐτὸ μοῦ φαίνεται πὼς εἶναι τὸ
cruelle enigme!

Ὁ ἴδιος Ζαβὰλ ἀναφέρει ἄλλο παράδειγμα ἐνὸς Ἀγγλου,
ποὺ ξεπερνᾷ τὸ προηγούμενο, **ποὺν μπόρесе νὰ διαβάσῃ
περισσότερες ἀπὸ 800 λέξεις στό λεπτό μέσα του, καὶ
360 φωνακιά.**

Τὸ τελευταῖο παράδειγμα φαίνεται πάρα πολὺ ὑπερβολικό.
Πρέπει ὅμως νὰ δεχθούμε, ὅτι δὲ μποροῦν νὰ τεθοῦν ὠρι-
σμένοι κανόνες καὶ ὀριστικοὶ ἀριθμοί, ἀφοῦ ἡ ἀνάγνωση
ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰ προτερήματα ἐκείνου, ποὺ διαβάζει, τὴν
κατάστασι τῶν ματιῶν του, τὴ δύναμη τῆς προσοχῆς του,
τὴν ἡλικία του ἐπίσης, καὶ τὸ περισσότερο, ὅπως τὸ εἶπαμε
καὶ παραπάνω, ἀπὸ τὸ εἶδος τοῦ ἔργου, ποὺ διαβάζει.

Ἄλλὰ πόσους τόμους μπορεῖ νὰ διαβάσῃ κανεὶς στὴ ζωὴ
του; Αὐτὸ εἶναι ἓνα πρόβλημα, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ λυθῆ μὲ
γενικὸ κανόνα. Ὁ Βίκτωρ Οὐγγὼ εἶχε ὑπολογίσῃ ὅτι ἓνας
ἄνθρωπος, ποὺ θὰ ἐδιάβαζε 14 ὥρες τὴν ἡμέρα, θὰ ἐχρεια-
ζόταν 800 χρόνια γιὰ νὰ διαβάσῃ μόνο τὰ ἱστορικὰ ἔργα,
ποὺ εὗρισκόνταν τὸ 1899 στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τῶν

Παρισίων. Καί είναι αὐτὰ περισσότερα ἀπὸ 20000 καὶ τὸ μεγαλύτερο μέρος πολύτομα.

Ἡ ζωὴ ὁμως εἶναι τόσο μικρὴ καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ὡραίων βιβλίων, τῶν βιβλίων, *ποὺ πρέπει ἢ ποὺ ἔπρεπε* νὰ διαβάσῃ κανεὶς, εἶναι τόσο μεγάλος, ποὺ μόνον τὰ ἀριστουργήματα πρέπει νὰ παρακολουθῇ.

«Διαβάζει ὁ κόσμος πάρα πολλὰ βιβλία μέτρια, μὲ τὰ ὁποῖα χάνει τὸ καιρὸ του καὶ ἀπὸ τὰ ὁποῖα τίποτε δὲν ὠφελεῖται, ἔλεγε ὁ Γκαῖτε εἰς τὸν Ἑκκερμαν. Δὲν πρέπει νὰ διαβάσῃ κανεὶς παρὰ ἐκεῖνα ποὺ θαυμάζει». Τὴν ἴδια γνώμη εἶχε καὶ ὁ Λακορνταῖρ: «Γιὰ νὰ πιτύχη μάλιστα κάτι ὠφέλιμο — ἔγραφε — πρέπει νὰ διαβάσῃ μόνον τὰ ἀριστουργήματα τῶν μεγάλων· γιὰ τ' ἄλλα δὲν ἔχομε καιρὸ.» Εἶναι δὲ γνωστὴ ἡ φράση τοῦ Rayer Collard στὸν Alfred de Vigny: «Δὲ διαβάζω πιά, κύριε—ξαναδιαβάζω».

Καί εἶναι καλὸ ἡ ἀνάγνωσις νὰ ποικίλλεται, ἀλλὰ πρέπει νὰ γίνεται μὲ μέθοδο καὶ ὄχι· στὴν τύχη καὶ μὲ ἀταξία.

Καλὴ μέθοδος εἶναι νὰ διαβάσῃ κανεὶς πρῶτα πρῶτα τὰ βιβλία τῆς ἐπιστήμης του ἢ τῆς δουλειᾶς του, καὶ ἔπειτα νὰ ξεκουράζεται διαβάζοντας συγγραφεῖς ὀνομαστούς, ἀπὸ κείνους ποὺ συνδυάζουν τὸ εὐχάριστο μὲ τὸ ὠφέλιμο.

Ἄλλὰ ὅ,τι δῆποτε καὶ ἂν διαβάσετε ἢ ξεφυλλίσετε, πρέπει νὰ εἴστε ἔτοιμοι νὰ σημειώσετε κάθε τί, ποὺ μπορούσατε νὰ συναντήσετε ἐνδιαφέρον γιὰ τὶς ἐργασίες σας, καὶ γι' αὐτὸ πρέπει νὰ ἔχετε πάντα μολύβι καὶ δελτία ἢ σημειωματάριο πρόχειρα. Ἀκόμα καὶ ὅταν διαβάσετε μιὰ ἐφημερίδα, μυθιστόρημα, ὁποιοδήποτε δημοσίευμα, μπορεῖ νὰ συναντήσετε κάτι, ποὺ σᾶς ἐνδιαφέρει, κανένα μέρος, ποὺ ν' ἀξίξῃ καὶ νὰ σχετίζεται μὲ τὶς ἔρευνές σας καὶ μὲ τὶς σπουδές σας, καὶ ποὺ ὑστερώτερα μπορούσε νὰ σᾶς λυπήσῃ πολὺ ποὺ τὸ ἀφήσατε νὰ σᾶς φύγῃ. Αὐτὸ εἶναι τὸ μόνο μέσο νὰ ὠφεληθῆτε ἀπὸ τὰ διαβάσματά σας. Ἀπὸ τοὺς διαφόρους λαούς, ἐκεῖνοι ποὺ διαβάζουν μὲ μέθοδο καὶ κρατοῦν πάντοτε τὶς σημειώσεις τους σὲ δελτία ἢ σὲ σημειωματάρια εἶναι οἱ βόρειοι. Στὸ ζήτημα αὐτὸ παίξει σπουδαῖο ρόλο καὶ τὸ κλίμα. Γι' αὐτὸ εμεῖς οἱ Ἑλληνες μπορεῖ νὰ θεωρηθοῦμε

ὅτι διαβάζομε λιγώτερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους λαούς. Κάποιος Γάλλος εἶπε πὼς ἡμεῖς διαβάζομε λίγο γιατί τὸ κλίμα μας εἶνε τέτοιο. Πῶς μπορεῖ ποτὲ ὁ Ἕλληνας νὰ κλεισθῆ μέσα σὲ τέσσερους τοίχους ἡμέρες ὀλόκληρες — ὅπως ὁ Γερμανὸς π.χ. σκυμμένος στὰ βιβλία, ἀφοῦ ἔξω ὁ χειμωνιάτικος ἥλιος τὸν καλεῖ νὰ τὸν πυρώσῃ, τὸ φθινοπωρινὸ ἀπόγεμα νὰ τὸν πασπαλίσῃ μὲ τὰ χρυσάφια του καὶ ἡ καλοκαιριάτικη νύχτα νὰ τὸν ποτίσῃ μὲ τὰ φίλτρα της; Γι' αὐτὸ καὶ λίγο διαβάζομε καὶ ἀμέθοδα. Τίς σημειώσεις μας τίς κρατοῦμε, — ὅταν τὸ κάνωμε κι' αὐτὸ — ἀπάνω στὰ περιθώρια τῶν βιβλίων, ἐννοεῖται δὲ πὼς οἱ σημειώσεις αὐτὲς δὲν εἶναι οὔτε συμπεράσματα ἀπὸ κείνα πού ἐδιαβάσαμε, οὔτε σκέψεις μας ἀπάνω στοῦ ἔργου τοῦ συγγραφέως, ἀλλὰ ἡ ἔκφραση ἐνθουσιασμοῦ, ἢ ἐπικρίσεις. Μία φορὰ μοῦ ἔπεσε στὰ χέρια ἓνα βιβλίον τῆς πρὶν ἀπὸ τὰ 85 λεγόμενης λογοτεχνίας μας. Ἦταν μία μακαρονίστικη περιγραφή τῶν Τεμπῶν, νομίζω, καὶ ὁ ἀναγνώστης στοῦ περιθώριον μιᾶς σελίδας εἶχε ἔκφραση τὸν ἐνθουσιασμό του γιὰ τὸν συγγραφέα γράφοντας μὲ μεγάλα γράμματα: «Εὔγε Σπυρίδων»!... Στὰ βιβλία τοῦ Φοιτητικοῦ Ἀναγνωστηρίου τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης βλέπει κανεὶς πὼς διαβάζουν οἱ Ἕλληνες ἀναγνώσται. Σὰν ζωηροὶ συζητηταί, πού εἶναι οἱ νέοι, ἐννοοῦν καὶ μὲ τὸ βιβλίον νὰ συζητήσουν καὶ τότε οἱ σημειώσεις τους στὰ περιθώρια δὲν ἔχουν τὴ σημασίαν τῆς ἐπιστημονικῆς παρατηρήσεως, πού εἶπαμε παραπάνω, ἀλλὰ εἶναι αὐτὴ καθ'αυτὴ συζήτηση καὶ ἀντιλογία καὶ ἐπικριση.

Θυμοῦμαι σ' ἓναν πρόλογο τοῦ Μιστριώτη σὲ κάποιο δράμα τοῦ Εὐριπίδη, πού ὁ μακαρίτης καθηγητὴς ἐξηγεῖ, πὼς ὅποτε δὲν μπορούσε ὁ μέγας τραγικὸς τῆς ἀρχαιότητος νὰ λύσῃ τὸν μῦθον, πού εἶχε πλέξῃ, κατέφευγε στὸν «ἀπὸ μηχανῆς θεό». Στὸ μέρος αὐτό, δίπλα στοῦ περιθώριον, ὁ Ἕλληνας ἀναγνώστης ἐσημείωσε: «Δὲν μπορεῖ τέλος πάντων ἂν δὲν κατηγόρησῃ τὸν μακαρίτην τὸν Εὐριπίδην!» Σὲ μία σελίδα τῆς συγκριτικῆς Γλωσσικῆς τοῦ Withney καὶ Jolly ὁ ἀναγνώστης ἀπορεῖ γιὰ τίς παραπομπάς, πού βρίσκει στοῦ κεί-

μενο, και με τὸ μολύβι του ἐρωτᾷ στὸ περιθώριο: «Στὶς σελίδες γίνονται οἱ παραπομπές;» Κ' ἕνας ἄλλος ἀποκάτω τοῦ ἀπαντᾷ: «Ὁχι! στὸ... Δήμαρχο!»

Σ' ἕνα ἄλλο ἐπιστημονικὸ βιβλίον ἕνας ἀναγνώστης ἔκρινε καλὸ νὰ σβύσῃ μιὰ δλόκληρη σελίδα και νὰ σημειώσῃ ὅτι «ἔδῶ ὁ συγγραφεὺς παραλογίζεται».

Ἐμποροῦσα νὰ ἀναφέρω πολλὰ τέτοια παραδείγματα, πού φανερώνουν τὸν τρόπο με τὸν ὁποῖο διαβάζομε ἑμεῖς ἐδῶ. Εἶναι ἡ ἑλληνικὴ ἰδιοσυγγρασία, πού μᾶς σπρώχνει πάντα στὴν ἐπίκριση και στὴ συζήτηση. Διαβάζοντας δὲ σημειώνομε ἐκεῖνο, πού θὰ μᾶς ὠφελήσῃ ἢ θὰ χρειασθοῦμε. Σ' αὐτὸ ἐμπιστευόμεθα στὴ μνήμη μας και γι' αὐτὸ εἴμαστε πάντα ἀδειανοὶ ἀπὸ ἰδέες στὴν ἐργασία μας και προχειρολόγοι. Και στὸ διάβασμα ἀκόμη ἐννοοῦμε νὰ συζητήσωμε, με τὸν ρωμῆικο τρόπο. Ἄλλὰ ξέχωρα ἀπ' αὐτὸ ὑπάρχει μέσα μας και ἡ φιλοδοξία νὰ δαιωνίζομε τὸ ὄνομά μας, και ὅπως στοὺς τοίχους παλαιῶν ἐρημοκλησιῶν ἢ σὲ ἀρχαίους στύλους χαράζομε τὸ ὄνομά μας, ἔτσι και στὰ βιβλία τὰ ξένα μάλιστα, θὰ βρῆτε μέσα στὶς σελίδες διάφορα ὀνόματα ἀναγνωστῶν. Ἔτσι σ' ἕνα βιβλίον φιλοσοφικὸ τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης γνωστὸς λόγιος εἶχε τὴ γενναιότητα νὰ γράψῃ πάνω στὸ μέσα τίτλον τὰ ἑξῆς: «Πρῶτος, πού ἔκοψε τὰ φύλλα τοῦ βιβλίου αὐτοῦ, εἶναι ὁ ὑποφαινόμενος». Και ἀπὸ κάτω ἐπαράδοσε στὴν ἀθανασία φαρδὺ πλατὺ τὸ ὄνομά του.

Ἄλλὰ ἐπὶ τέλους, παρὰ νὰ μὴ διαβάζουν, θαρρῶ, πὼς εἶναι πιὸ καλὰ νὰ διαβάζουν και ἄς ξεθυμαίνουν στὶς σελίδες και στὰ περιθώρια.

Μὲ τὸ βιβλίον τὸ ἄφωνο και τὸ ἄψυχο δὲν ὑπάρχει φόβος νὰ γίνῃ κανγαῖς. Τὸ βιβλίον ἄς ὑποφέρῃ—ὁ ἀναγνώστης του πάντα κάτι θὰ μάθῃ!

ΔΗΜ. Κ. ΜΑΡΓΑΡΗΣ